

ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА В КОНТЕКСТІ ПІДВИЩЕННЯ ЖИТТЄВОГО РІВНЯ НАСЕЛЕННЯ

Брич В. Я.

докторант Ради по вивченню продуктивних сил України НАН України

Останнє десятиліття показало, що існування та розвиток України, як самостійного державного утворення неможливе без глибинних і масштабних змін, як в економічній, так і в соціальній базі нашого суспільства. Проголошення незалежності та послідуєчий за тим спонтанний перехід до ринкових механізмів регулювання відносин в сфері економіки не тільки не забезпечив росту добробуту населення, але й привів до різкого спаду ділової активності в господарському комплексі, розшаруванню суспільства, до росту соціальної напруженості і, як наслідок, падіння життєвого рівня населення. Результат закономірний, якщо враховувати, що законодавче поле в якому діяли ринкові механізми постійно змінювались, моральні засади нерівної еліти нації були невисокими, а структурні зміни в економіці проходили дуже мляво.

Світова практика доводить (досвід відродження економіки Німеччини, Південної Кореї, Японії і т.п.), що тільки за рахунок масштабних інвестицій в структуроформуючі галузі господарства можна ініціювати стабільне і тривале економічне зростання. При їх відсутності в державі посилюються старі та виникають нові кризові явища, усунення яких знову таки вимагає додаткових інвестиційних ресурсів. Значить процеси структурної перебудови економіки, як основного і необхідного компоненту самостійності української держави, а також створення в ній відповідної ринкової інфраструктури повинні бути забезпечені певним інвестиційним потенціалом. Причому чим він був би більшим, тим швидше і ефективніше проходили б ринкові перетворення, тим вищими були б показники життєвого рівня населення, насамперед через посилення темпів приросту внутрішнього валового продукту та національного доходу.

Однак виконавча влада в Україні за 1991–2000 роки в силу цілого ряду суб'єктивних і об'єктивних причин не змогла сформувати такого потенціалу ні в фінансовому, ні в реальному вимірі. Більше того, за цей час фактично було розвалено фізичну складову інвестиційного комплексу: організаційно-технічний та кадровий потенціал будівельно-монтажних організацій, який створювався десятки років через катастрофічне падіння масштабів капіталовкладень. Падіння масштабів реальних інвестицій в останнє десятиріччя в порівняльних цінах зменшились майже в 5 раз, причому у виробничу сферу – в 4 рази. Різкий спад спостерігався також і в невиробничій сфері, яка і так суттєво відстає у своєму розвитку в порівнянні з країнами Європи та нашими найближчими сусідами.

За цей час погіршилася також структура капіталовкладень. Так, на технічне переозброєння та реконструкцію діючих підприємств інвестування зменшилось більш ніж в 5 разів, на будівництво нових підприємств та розширення діючих – майже в 4,5 рази і тільки в окремі об'єкти діючих підприємств, тобто на їх часткову модернізацію падіння було меншим – всього в 1,5 рази. Крім того більше половини інвестиційних ресурсів за цей час було направлено у фінансово-банківську систему та сфери обігу, що також не працювало на оновлення виробничого потенціалу держави.

Криза в інвестиційній сфері проявилась не лише в обвальному падінні обсягів капіталовкладень та проведенні задекларованих виконавчою владою державних програм по реконструкції основного капіталу в структуроутворюючих галузях народного господарства. Незначний обсяг інвестиційних ресурсів, які формуються в середині економіки України, і особливо неефективне їх використання суб'єктами господарювання, неспроможні на даний момент забезпечити необхідні структурні перетворення, які б привели до підвищення життєвого рівня населення. Справа в тому, що при всій обмеженості інвестиційних ресурсів в державі, значна їх частка направляється на обслуговування тіньової економіки та високоприбуткового сегменту фінансового

ринку. В результаті на початку третього тисячоліття виникла загроза руйнування наявних продуктивних сил, в тому числі трудового потенціалу.

Незважаючи на деяку лібералізацію, починаючи з 1998 року амортизаційної політики в силу кадрових і моральних причин відбувається систематичне “проїдання” основного капіталу більшості підприємств та організацій. За цей час сума нарахованих амортизаційних відрахувань перевищує обсяги капіталовкладень в матеріальну сферу, що свідчить про використання їх не за призначенням. Очевидно вони направляються на поповнення оборотного капіталу або перетікають в тіньову економіку. Разом з тим досвід розвинених країн свідчить, що в кризові періоди амортизаційні відрахування є лівовою часткою інвестиційних ресурсів, які направляються на оновлення основного капіталу та інновації виробництва. В ці періоди їх частка сягає 70-85%, тоді як в Україні цей показник в останні роки не перевищував і 15% всіх валових інвестицій в економіку держави.

Така політика у відтворенні основного капіталу привела до того, що знос його у більшості виробництв впритул наблизився до межі за якою починається фізичний розпад виробництва. Одним з найсерйозніших наслідків такої ситуації є зростання небезпеки аварій на виробництві та техногенних катастроф, що суттєво впливає на рівень життя населення. Прикладом можуть служити вугільна та хімічна промисловість, де аварії і катастрофи забрали не одне життя і суттєво погіршили екологічну рівновагу в регіоні. Згідно з прогнозами у найближчі роки при проведенні і далі такої інвестиційної політики рівень аварійності в промисловості буде зростати щорічно приблизно на 20-30%, що приводить не тільки до збоїв у виробництві продукції, але й до різкого зростання травматизму та інвалідності. Так тільки у 1998 році було травмовано на виробництві майже 940 тис. чол., а число інвалідів в країні досягло 2,4 млн. чол., тобто їх частка серед населення досягла 4,73%. Крім того травматизм суттєво впливає на формування показників тимчасової та стійкої втрати працездатності, які за роки незалежності теж зросли.

Все це вказує, що інвестиційна політика, яку проводила виконавча влада на протязі останнього десятиліття, хоча і забезпечувала мінімальну інвестиційну активність в державі не завжди була ефективною з позицій економічної теорії, бо стримувала реструктуризацію і реформування української економіки та сприяла розвалу створеного попередніми поколіннями виробничого потенціалу. Правда така політика була вигідна певним промислово-фінансовим колам, бо дозволяла швидко накопичувати власні капітали і захопити відповідні ринкові ніші. Так за розрахунками акад. І.Лукінова тіньова економіка, концентруючи до 50% ВВП в реальне інвестування української економіки вкладала не більше 5% від валових інвестицій. На його думку, без інвестицій та інновацій не “забезпечити приріст соціального ефекту, збалансованості макроструктури, підвищення рівня оплати праці до рівня стимулювання її високої продуктивності та ринкової платоспроможності”. Ми повністю поділяємо цю тезу і вважаємо, що додатково вона дозволить стимулювати ринок праці, зменшить рівень безробіття та знизить травматизм на виробництві, що буде сприяти зниженню соціальної напруженості в суспільстві та підвищенню життєвого рівня населення.

На нашу думку для активізації інвестиційної діяльності в Україні в третьому тисячолітті з метою підвищення життєвого рівня необхідно вжити ряд заходів.

1. Різко підвищити роль власних джерел фінансування інновацій та капіталовкладень. З цією метою необхідно в першу чергу удосконалити порядок переоцінки основних фондів за їх реальною вартістю та нарахування амортизації виділивши значно більшу кількість груп основних фондів і зменшивши таким чином існуючу тепер невідповідність між нормативними і фактичними термінами їх експлуатації. Доцільно також було б на підприємствах запровадити пооб’єктний облік технічного ресурсу та умов експлуатації, як бази для диференціації норм амортизаційних відрахувань.

Крім того, законодавчо заборонити на період до переходу на стійке зростання економіки використання цих відрахувань на інші цілі крім інвестування

виробничих інвестиційних та інноваційних проектів. Для стимулювання інвестиційної діяльності за рахунок власних нагромаджень доцільно було б в податковому кодексі передбачити звільнення їх від податків, або хоча б суттєве зниження їх рівня. Щоб не підірвати бюджет, ці пільги повинні бути тільки на виробниче інвестування, та на фінансування розвитку виробничої інфраструктури.

2. Підняти роль держави в формуванні та використанні інвестиційних ресурсів у виробничій сфері. З цією метою слід статі фінансування господарського комплексу зробити захищеними та об'єднати їх в своєрідний бюджет розвитку. Кошти з цього бюджету направляти на фінансування інвестицій переважно у виробничу сферу на конкурсній основі і тільки тим підприємствам і галузям, які можуть відіграти роль пускових механізмів у виробничому оновленні галузі чи регіону. Частина коштів бюджету використовувати на фінансування цих інвестицій у формі державних кредитів під незначний відсоток, особливо в тих випадках, коли господарюючий суб'єкт готовий вкласти в проект до 30-40% власних фінансових ресурсів. Держава в таких проектах могла би також взяти на себе роль гаранта по банківських кредитах, які необхідні для повного фінансування інноваційних проектів.

Такий підхід забезпечить з одного боку контроль держави за напрямком використання бюджетних ресурсів, а з другого різко підвищить їх ефективність за рахунок використання підприємливості господарюючих суб'єктів. Фінансування ж таких проектів створюватиме осередки економічного пожвавлення, що з одного боку, через виплату заробітної плати та податків будуть сприяти підвищенню купівельної спроможності населення та бюджетної сфери, і з другого, своїми замовленнями стимулюватимуть виробництво в суміжних та обслуговуючих підприємствах сприяючи таким чином формуванню точок росту і інновацій в регіоні.

3. Докорінно переглянути політику використання коштів допоміжних господарств, які включають в себе заощадження та тимчасово вільні залишки грошових коштів. Створення дійового механізму використання цих коштів

дозволило б подвоїти інвестиційну базу в найближчі роки і таким чином нейтралізувати тимчасовий брак іноземних інвестицій. З цією метою слід швидше проводити пенсійну реформу, а також впровадити дійову систему гарантій повного збереження коштів та сталий процентний дохід по них при їх залученні у банківську систему. Ширше залучення коштів населення до виробничого інвестування могло б йти через розвиток фондового ринку та широкого застосування для фінансування інвестиційних проектів новітніх фінансових інструментів. Реалізація цих пропозицій лежить в площині як створення належного законодавчого поля (можливо створення спеціального інвестиційного кодексу) так і підготовки належного кадрового їх супроводу.

4. Зосередити зусилля на створення та відновлення необхідної інфраструктури інвестиційної діяльності. В першу чергу забезпечити організаційно-технічне оформлення потужних будівельно-монтажних організацій та підготовку і перепідготовку їх кадрового потенціалу, що дозволило б швидко і якісно реалізувати інвестиційні проекти. Потрібно також в найближчий час реанімувати діяльність промисловості будівельних матеріалів, впровадивши там новітні технології та продукцію. Крім того слід впорядкувати діяльність інвестиційних та приватних пенсійних фондів, створити дійовий механізм страхування інвестиційних ризиків, як національних так і іноземних інвесторів.

5. Суттєво поліпшити роботу в сфері пошуку стратегічних іноземних інвесторів, та переглянути концепцію реформування економіки країни на ринкові засади. Проголошений владою напрямок на базування економіки на малому і середньому бізнесі автоматично ставить Україну в число обслуговуючих держав, тобто штовхає нас апріорі в мало конкурентноспроможні структури. Справа в тому, що ні малий, ані навіть середній бізнес не спроможний створити інвестиційні ресурси, які змогли б реально фінансувати інноваційні процеси, і тим самим забезпечувати нам технологічні прориви на світові ринки. І щоб Україна не відстала на завжди, також потрібні високі технології та продуктивність праці, яка без відповідного інтелектуального потенціалу та значних інвестицій досягнута

бути не може. Маючи ж такі технології та відповідний їм кадровий потенціал ми станемо інвестиційно привабливою країною, в якій не буде проблем з іноземним капіталом.

Виникнення стимулів до інвестиційної діяльності вимагає активної роботи як з боку владних структур так і зміни мотиваційної поведінки членів суспільства. Тому в найближчій перспективі українському суспільству слід глибше зрозуміти свою місію в світовому світопорядку, а органам влади забезпечити ефективний контроль за функціонуванням фінансово-промислових груп та організувати реальну підтримку заходів по нарощуванню інтелектуального та морального потенціалу нації. Слід також найскоріше повномаштабно ввести в дію механізм банкрутства нежиттєздатних виробництв, щоб вивільнені матеріальні та трудові ресурси направити на усунення розривів в технологічних ланках, які виникли внаслідок розвалу Союзу. Це дозволить створити завершені технології по виробництву основних видів як промислової продукції, так і товарів народного споживання, що створить дійсно надійну базу для підвищення життєвого рівня населення України.

Рецензія

на статтю докторанта по вивченню продуктивних сил України НАН України Брича Василя Ярославовича “Інвестиційна політика в контексті підвищення життєвого рівня населення”

В роботі, поданій на рецензію відмічається, що тільки за рахунок масштабних інвестицій в структуроформуючі галузі господарства можна ініціювати стабільне і тривале економічне зростання. При їх відсутності в державі посилюються старі та виникають нові кризові явища, усунення яких знову таки вимагає додаткових інвестиційних ресурсів.

Автор констатує, що виконавча влада в Україні за 1991–2000 роки в силу цілого ряду суб’єктивних і об’єктивних причин не змогла сформувати значного інвестиційного потенціалу ні в фінансовому, ні в реальному вимірі.

В роботі запропоновано ряд заходів, вжиття яких дозволить активізувати інвестиційну діяльність в Україні в третьому тисячолітті для підвищення життєвого рівня населення.